

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ “МОНІТОРИНГ” ТА “МОНІТОРИНГ ОСВІТИ” В СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

У статті розглянуто підходи до тлумачення понять “моніторинг” та “моніторинг освіти” в психолого-педагогічній літературі. Проаналізовано сучасну термінологіку моніторингових досліджень, що є складною, динамічною, ієрархічно організованою системою термінологічних одиниць, внутрішня структура якої містить логічні зв'язки між педагогічними, психологічними явищами й поняттями.

Ключові слова: моніторинг, моніторинг освіти, дослідження, суб'єкт процесу, об'єкт процесу, діагностика.

Перехід від індустріального до інформаційного суспільства зумовлює зростання геополітичної конкуренції країн світу, яка передбачає інтенсивний розвиток усіх сфер суспільного життя. У зв'язку з цим рівень інтелектуального потенціалу будь-якої держави, який визначається, насамперед, якістю освіти, стає однією з найважливіших передумов економічної та політичної самостійності держави, запорукою її конкурентоспроможності, рейтингу на світовій арені. На сьогодні країни повною мірою усвідомлюють усю важливість якісної освіти. Україна, базуючись на загальноєвропейських та світових підходах до розбудови освітнього сектору, надає важливого значення проблемі якості освіти, проголошуючи її національним пріоритетом та передумовою національної безпеки держави, дотримання міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту [3].

Моніторинг має виявити відповідність освіти державним стандартам, тенденціям розвитку та підвищенню якості освіти, тому що проблема якості освіти поступово утверджується як головний критерій порівняння ефективності, навіть життєздатності не тільки освітніх, а й соціальних систем. Тому виникає необхідність визначення термінів “моніторинг” та “моніторинг освіти”.

Удосконалення системи освіти завжди було й залишається актуальною проблемою, вирішення якої є умовою нормального процесу відтворення суспільства, оскільки саме тут закладаються соціальні, психологічні, загальнокультурні, а також професійні передумови його розвитку. Особливої важливості це набуває при змінах суспільних відносин, що відбуваються нині в багатьох країнах світу. Отже, демократизація освіти передусім демократизації суспільства.

Визначення змісту, структури, спрямованості моніторингу в сучасній українській освіті є достатньо актуальним.

Останнім часом зросла кількість наукових праць, які засвідчують надзвичайний інтерес до питання моніторингу. Проблеми моніторингових досліджень у галузі освіти висвітлено в працях вітчизняних і зарубіжних авторів: А. Белкіна, Б. Блума, І. Булах, Дж. Вілмута, М. Грабара, Т. Гусена, А. Качалова, О. Локшиної, Т. Лукіної, О. Ляшенка, А. Майорова, Е. Нарді, О. Патрикеевої, В. Приходька, В. Попова, Р. Торндайка та ін.

Як засвідчує практика, Україна завжди забезпечувала своїм громадянам освіту, яка відповідала стандартам і нормам найбільш ефективних і якісних освітніх систем Європи і світу. Мониторинг якості освіти утвердився як проблема, поза вирішенням якої про ефективність реформування системи, а тим більше, про становлення конкурентоспроможної національної системи освіти не може бути й мови. В Україні дослідження освітнього моніторингу перебуває на етапі становлення. Досі не існує чіткої структури проведення, інструментарію для діагностики, навіть саме поняття “моніторинг” науковці визначають по-різному.

Мета статті – з'ясувати на основі аналізу науково-педагогічної літератури сутність понять “моніторинг”, “освітній моніторинг”, визначити функції та етапи проведення моніторингових досліджень.

Новизна розгляду цього питання полягає у визначенні змісту та способів терміноутворення, порівнянні із зарубіжними моніторинговими дослідженнями, що дає змогу з'ясувати дійсний стан справ та перспективи розвитку.

Поняття “моніторинг” прийшло в педагогіку з екології та соціології. В екології моніторинг – це неперервне спостереження за станом навколишнього середовища з метою запобігання небажаним відхиленням за найважливішими параметрами. У соціології моніторинг включає встановлення таких показників, які відображають стан соціального середовища. Освітній моніторинг – це система організації збору, збереження, обробки та розповсюдження інформації про діяльність освітньої системи, що забезпечує безперервне спостереження за її станом і прогноз її розвитку [3].

Соціальна сутність освітнього моніторингу визначається тим, що саме він є головним засобом контролю та передачі соціального досвіду (змісту освіти) новому поколінню. Освітній моніторинг – категорія як педагогічна, так і управлінська, оскільки він поєднує принципи управління системою із загальнопедагогічними принципами функціонування освітньої системи. Необхідно зауважити, що система освітнього моніторингу функціонує в динамічних умовах освітньої діяльності, що зумовлює додаткові вимоги до об'єкта моніторингу та висновків, які з цього робляться.

Ідею моніторингу висунув англійський психолог Ф. Голтон у праці “Дослідження людських здатностей та їх розвитку” (F. Galton “Inquiries into human faculty and its development”, 1883), назвавши його тестом (від лат. *testimonium* – свідчення, англ. *test* – випробування, дослідження) [6].

Уперше моніторинг застосувала прогресивна освітня асоціація у США, яка здійснювала дослідження з метою визначення становища американської системи освіти [3]. Концепцію дослідження розробив Р. Тайлер, який уперше звернув увагу на системний підхід до цього проекту. У Європі перші моніторингові дослідження було проведено у Швеції у 1952–1959 рр. для порівняння плідності роботи нових об'єднаних шкіл з традиційними. У 1950-х рр., коли лише деякі країни мали достатньо ресурсного потенціалу й відповідних механізмів для побудови фундаменту якісної конкурентоспроможної системи освіти, міжнародні організації, такі як ЮНЕСКО, Міжнародне бюро освіти (ІВЕ) та ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку – OECD), почали збір інформаційного матеріалу про навчальні плани, методи

організації навчально-виховного процесу, розвиток освітніх систем з метою інтерпретації їх впливу на соціально-економічний розвиток [3].

Поняття “моніторинг” входить до складу аналітичних термінів, термінологічних сполук, що характеризують якість процесу: моніторинг педагогічного процесу, моніторинг процесу навчання тощо, – основне значення яких впливає зі змісту стрижневого слова. Основні поняття, якими користуються зарубіжні дослідники щодо моніторингових досліджень у педагогічній діагностиці, іноді не мають точних еквівалентів українською мовою. Наприклад, термінологічний апарат педагогічного оцінювання містить такі поняття, як *evaluation* і *assessment*, що характеризують відмінні показники в процесі оцінювання. Поняття *evaluation* характеризує загалом процес формування висновків на основі порівняння численних показників, отриманих з різних джерел, зі стандартами; *assessment* означає оцінювання в процесі обробки, систематизації, узагальнення численних показників, визначених за певними правилами. Моделювання термінів полягає у виділенні дискрипторів – слів і словосполук, що адекватно подають певне поняття. Це сприяє подоланню несумісності між семантемами вихідної та перекладної мов: оцінювання “*evaluation*” і оцінювання “*assessment*”. Можна виокремити таксономічні відношення (частина-ціле), наприклад: моніторинг – моніторинг освіти [1].

З розвитком моніторингових досліджень під “моніторингом освіти” почали розуміти систему методів і прийомів досліджень якості освіти. Поняття моніторингових досліджень набуло більш загального характеру й охопило всі умови, необхідні для процесу дослідження якості освіти. Слово “моніторинг” стало базовим для таких словосполучень-комполітів: моніторинг якості навчання, освітній моніторинг, психологічний моніторинг, педагогічний моніторинг тощо. Основне значення наведених словосполучень – позначення наукових термінів освітньої галузі.

У синонімічному плані поняття “моніторинг” іноді замінюють словом “контроль”. Інколи його вживають у значенні відстеження результативності навчально-виховного процесу (наприклад, моніторинг навчальних досягнень студентів). Іноді під ним розуміють звичайний педагогічний контроль (моніторинг успішності), однак частіше його використовують у сенсі різнобічного вивчення певних параметрів функціонування системи освіти чи окремих її елементів або суб’єктів освітнього процесу:

- моніторинг якості підготовки фахівців певної спеціальності;
- моніторинг матеріально-технічного забезпечення навчальних закладів;
- моніторинг стану здоров’я студентів.

Отже, моніторинг усе більше набуває статусу дослідження, а не емпіричного збору інформації про певні характеристики та властивості освітньої системи.

У сучасному Словнику іншомовних слів моніторинг визначається як:

- постійний контроль за будь-яким процесом з метою виявити, чи відповідає він бажаному результату або початковим прогнозам;
- спостереження за довкіллям, оцінювання й прогноз його стану у зв’язку з господарською діяльністю людини;
- збір інформації для вивчення громадської думки стосовно якогось питання.

І. Шимків під моніторингом розуміє постійний контроль, ретельне дослідження, спеціально організоване спостереження за будь-яким процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату або початковим прогнозам, спосіб отримання певної інформації, можливості використання якої залежать від компетентності суб'єкта, у розпорядженні якого вона опинилась, систематичний збір даних про важливі аспекти освіти на національному, регіональному й локальному рівнях, щоб повсякчас знати її стан і прогнозувати її розвиток.

Останнім часом термін “моніторинг” часто вживають у педагогіці. І в науковій літературі, і в методичних розробках він асоціюється з процедурою систематичного збирання даних про важливі аспекти на загальнодержавному, регіональному чи локальному рівнях.

В “Енциклопедії освіти” знаходимо таке визначення терміна: “Моніторинг в освіті – спеціальна система збору, обробки, зберігання й поширення інформації про стан освіти, спрогнозування на підставі об'єктивних даних динаміки й основних тенденцій її розвитку та розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень стосовно підвищення ефективності функціонування освітньої галузі”. З погляду методологів і теоретиків, моніторинг в освіті, або освітній моніторинг, слід розглядати як: систему збору, обробки, зберігання та поширення інформації про освітню систему або її окремі елементи, що орієнтована на інформаційне забезпечення управління, дає змогу робити висновки про стан об'єкта в будь-який момент часу та дає прогноз його розвитку; комплекс процедур щодо спостереження, поточного оцінювання перетворень керованого об'єкта і спрямування цих перетворень на досягнення заданих параметрів розвитку об'єкта; узагальнене, комплексне оцінювання ефективності функціонування всієї системи освіти на основі системного аналізу всіх чинників; систему організації збору, зберігання, обробки та розповсюдження інформації про діяльність освітньої системи, яка забезпечує систематичне відстеження її стану, прогнозування її розвитку і проектування заходів стосовно її вдосконалення; безперервне стеження за станом навколишнього середовища з метою запобігання небажаним відхиленням за найважливішими параметрами [4].

У науковій педагогічній літературі зустрічається багато підходів до організації та визначення об'єктів спостереження. По-перше, науковці розглядають моніторинг як інформаційну систему, що постійно поповнюється; по-друге, основним показником ефективності освітнього процесу є діагностика навчальних досягнень.

Моніторинг містить у собі багатий комплекс процедур, що дають змогу виявити динаміку розвитку системи в певний період. Тому моніторинг поряд з прогнозуванням є одним із найважливіших елементів системи інформаційного забезпечення, а це дає можливість розглядати його як складову системи управління освітою. Таким чином, моніторинг забезпечує інформаційну стабільність, запобігає дефіциту інформації під час підготовки рекомендацій та прийняття управлінських рішень, підвищує їх обґрунтованість.

Аналіз літератури свідчить про те, що моніторинг трактують як емпіричне дослідження, яке має три етапи [5]:

- підготовчий (визначення програми та інструментарію);

- збір інформації;
- систематизація, узагальнення та інтерпретація інформації.

Емпіричні дослідження проводять для підтвердження або спростування гіпотез, чого не можна сказати про моніторинг, який має суттєві відмінності від експерименту. Здійснюючи моніторинг, дослідник намагається точніше описати об'єкт, його технологію, не припускає втручання в природний перебіг подій, поки їх динаміка не перетвориться на загрозливу [6]. Але навіть у цьому випадку дія спрямована не на вивчення ефекту, викликаного втручанням, а на усунення небезпеки. Моніторинг має й ознаки емпіричного дослідження, і відмінності:

- причина організації моніторингу – це відсутність достатньої інформації;
- результати моніторингу мають цінність – обмежений час;
- наукове дослідження передбачає мінімізацію кількості показників, а моніторинг – більш широкий вибір;
- моніторинг пов'язується із спостереженням, він не передбачає втручання у функціонування системи;
- моніторинг не має на меті спростування гіпотез, хоча в результаті його проведення дані можуть мати наукову цінність.

Моніторинг усе більше набуває статусу наукового дослідження, а не емпіричного збору інформації про певні характеристики та властивості освітньої системи [7].

На основі вивчення й аналізу наукової літератури можна дійти висновку, що моніторинг – сфера наукової компетенції інформації, яка вивчає структуру та загальні особливості виховної діяльності, а також питання, пов'язані зі збиранням, зберіганням, пошуком, аналізом відповідних даних щодо різних сфер. Моніторинг – стиль сучасного науково-педагогічного мислення, яке включає в себе безперервне і тривале спостереження, аналіз, синтез, порівняння, класифікацію, вміння здійснювати розумові операції, необхідні в усіх випадках, що потребують висновків, узагальнень, визначення належності явищ або предметів до певного класу, оцінювання стану виховання, розповсюдження інформації про діяльність освітньої виховної системи, а також прогнозування динаміки та основних тенденцій її розвитку [6].

Моніторинг – це інформаційно-кореляційний супровід системи освітньо-виховної діяльності будь-якого навчально-виховного закладу. Мета моніторингу – створення певних інформаційних умов для формування цілісних уявлень про стан функціонування системи освіти та кількісні зміни, що відбуваються в ній під впливом різних чинників [8].

Об'єкт моніторингу – система освіти (загальна середня, професійна, вища, національна або загальнодержавна) [4].

Суб'єкти моніторингу:

- органи державного контролю за діяльністю навчальних закладів;
- моніторингова служба відповідного рівня;
- адміністрація навчального закладу, рада закладу, піклувальна рада;
- органи громадського та місцевого самоврядування.

Висновки. На основі дослідження наукових джерел можна зробити висновок, що моніторинг якості освіти – це циклічна інформаційна система, яка

постійно оновлюється та поповнюється на основі постійного спостереження, оцінювання й порівняння наявного стану об'єкта із запланованим за певними критеріями для управління, поточної регуляції та подальшого прогнозування розвитку процесів, що досліджуються.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на визначення розробки моделі освітнього моніторингу якості фармацевтичної освіти.

Список використаної літератури

1. Арнаутов В.В. Историко-педагогический анализ становления и развития системы непрерывного педагогического образования / В.В. Арнаутов, Н.К. Сергеев // Педагог: наука, технология, практика – 2001. – №2 (11). – С. 5–15.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2001. – 1440 с.
3. Булах І.Є. Моніторинг якості освіти. Керівник дослідження / І.Є. Булах. – К., 2011. – 78 с.
4. Патрикеева О. Моніторинг у системі управління закладом освіти / О. Патрикеева // Моніторинг в освіті. – 2007. – № 1 (6). – С. 10–13.
5. Раков С. Українська національна система моніторингу якості освіти / С. Раков // Моніторинг в освіті. – 2009. – № 10 (39). – С. 2–8.
6. Середюк Н. Освітні реформи: ставлення молоді та інших категорій населення / Н. Середюк // Моніторинг в освіті. – 2009. – № 12 (41). – С. 11–15.
7. Шевченко Н. Моніторинг української освіти / Н. Шевченко, С. Клімова // Моніторинг в освіті. – 2009. – № 7 (36). – С. 6–10.
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/4/statti/4demyanenko_tatarinceva/4demyan_tatarin.htm.

Стаття надійшла до редакції 24.01.2014.

Буданова Л.Г. Определение понятий “мониторинг” и “мониторинг образования” в современной педагогике

В статье рассмотрены подходы к толкованию понятий “мониторинг” и “мониторинг образования” в психолого-педагогической литературе. Проанализирована современная терминологика мониторинговых исследований, являющаяся сложной, динамичной, иерархически организованной системой терминологических единиц, внутренняя структура которой содержит логические связи между педагогическими, психологическими явлениями и понятиями.

Ключевые слова: мониторинг, мониторинг образования, исследования, субъект процесса, объект процесса, диагностика.

Budanova L. Definition of “monitoring” and “monitoring of education” in modern pedagogy

Improving the education system has always been and remains an urgent problem. So, its solution is the normal condition for society development process, Social, psychological, and professional conditions for society development have been formed.

The article considers the approaches to the interpretation of the concepts of “monitoring” and “monitoring of education” in the psychological and educational literature. We have analysed the current terminology of monitoring that is complex, dynamic, hierarchically organized system of terminological units, the internal structure which contains the logical connections between pedagogical, psychological phenomena and concepts. The concept of “monitoring” came to the pedagogy from ecology and sociology. Monitoring of education is a system of collection, storage, processing of information about the activities of an educational system that provides continuous monitoring for its condition and development. The social nature of monitoring of education is the principal means for control and the social experience transfer to a new generation.

Monitoring should identify compliance with state education standards, development trends and quality of education increasing, so the problem of quality of education gradually adopted as the main criterion for effectiveness comparing.

So it is necessary to determine the terms “monitoring” and “monitoring of education.”

Key words: *monitoring, monitoring of education, researches, subject of the process, object of the process, diagnostics.*